

veteres Furiarum facibus æquiparare soliti sunt : *) ut denique 33) conscientia dubia plerumque simul sit **IRREQUIETA** et **ANXIA**, ut nesciat homo, quo se vertat. Enimvero illas affectiones ad effectus potius conscientiae, qui se in voluntate exserunt, quam ad ipsam pertinere conscientiam, facile unusquisque animadvertisit.

*) Ita Cicero pro Sex. Rosc. Amer. Cap XXIV. Ceterum ipsi conscientiae morsus argumento sunt luculentissimo, rationem fugere eos, qui cum Tolando lanienam istam ex metu supplicij, à republica imminentis, oriri existimant. Primo enim non privati tantum hisce Furiis dies noctesque agitati sunt, sed et ii, quos vel nascendi sors, vel fastigium imperii omni supplicio exemeras, veluti Nero apud Sueton. Cap. XLVI. Deinde si credere malis, hunc quoque sibi timuisse à populo; non desunt exempla eorum, qui morti proximi, quamvis nullo futuro metu angerentur, se tamen ob delicta quædam occulta, neminiisque mortalium nota, vix ferre dolores conscientiae, conqueri sunt; veluti Chilo Lacedæmonius, qui apud Gell. Noct. Att. I. 3. Ego quidem certe, inquit, in hoc tempore non fallo me, nihil quidquam esse commissum à me, cuius memoria rei aliquid parat ægritudinis, nisi profecto illud unum. Sed et Titi Cæsar, jam animam agentis, dictum haud absimile extat apud Sueton. Tit. Cap. X.

§. XLV.

An pro actione sentientia sentendum sit, qui pro interna actionum humana norma, ac regula habendam esse conscientiam, existimant. Si enim norma, nisi sit recta, certa et consonans, suum perdit officium: (§. V.) quis pro norma adsumeret ratiocinationem, quæ aliquando erronea; (§. ma sit XXXIX.) aliquando probabilis tantum; (. §. XL.) aliquando dubia; (§. XLI.) quin saepè pravis cupiditatibus oppressa est? (. §. XLII.) Hinc 35) quamvis peccet omnino, qui agit contra certam vel probabilem conscientiam: non tamen 36) ideo recte statim, et juste age-

Ad §. 45.

Non tamen ideo recte, v. not. §. 40. Immo recte age-

re

agere dicendus est, qui se egisse contendit secundum conscientiam. *)

*) Non ipsa conscientia norma est, sed normam applicat factis, et speciebus obvenientibus. Hinc tutius actio omittitur, cuius de pravitate nos convictos arbitramur, quam aliquid agitur, quod justum, et bonum esse nobis sine certa lege persuader conscientia. Qui ergo conscientiam erroneam sequitur, eo ipso, quod hanc potius, quam legislatoris voluntatem, sequitur, peccat, aliquanto quidem excusatus, quam qui agit contra conscientiam, at peccat tamen. Quare ego quidem suffragari nolim sententia Limborchii, qui Theol. Christ. Lib. V. Cap. §. II. VIII. sequ. etiam erroneam conscientiam sequendam esse contendit.

§. XLVI.

Ex quo porro colligimus, 37) dubia adhuc, et inter contrarias sententias misere fluctuante conscientia, suspendendam esse actionem tantisper, dum res ad liquidum perducta sit. Quod 38) merito defendimus contra Ger. Gottl. Titium Observat. XIX. ad Pufend. de offic. hom. et civ. Lib. I. Cap. I. §. VI. quod summa hæc est hominis protervia, si tam obfirmato animo aliquid agat, ut parum laboret de exploranda voluntate divina, idem omnino acturus, si vel maxime, id sibi à Deo interdictum esse, noverit. *)

*) Adposite Cicero de Offi. I. 9. Quocirca bene precipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites, aquin sit, an in'quum. Æquitas enim lucet ipsa per se, dubitatio cogitationem significat injuria. Id est, qui dubitans de æquitate actionis tamen agit, eo ipso prodit animum injuriam faciendi Deo. Unde et Apostolus: οὐ διαγρόμενος, τὰ φέρων, πατανίγραται, ἀτὶ ἡταῖς πιλῆς. Qui ambigit, si ederit, condemnatus est, quia non edis ex fide. Rom. XIV. 23.

E ii

§. XLVII.

re dicendus est, seu non peccare, qui omnibus rite exploratis tale judicium habeat de licentia actionis, ut nihil prudenter metuat ne legi naturæ aduersetur, ut paulo ante notavimus in §. p. 40. *non res ipsa imbutissq[ue] ba* 111

§. XLVII.

Itaque ex his, quæ hactenus diximus, patet, 39.) in applicatione legis ad factum conscientiæ luminibus Imbecilitates quam maxime officere IGNORANTIAM, et ERROREM. Et intellegit per illam quidem simplicem cognitionis privationem; per hunc sive ideam, sive judicium, sive ratiocinationem, à rei natura discrepantem, intelligimus. IGNORARE enim aliquis rem dicitur, cuius nulla omnino idea animo observatur; ERRARE, qui rei ideam concepit, sed vel ab objecto discrepantem, vel obscuram, confusam atque inadæquatam. Et tunc fieri nequit, quin error, in ideis admissus, in judicia, atque inde in ipsas ratiocinationes sese diffundat.

§. XLVIII.

At quum nec omnibus hominibus imposita sit obli-
An om-gatio veritates abstrusiores, ac veluti in Arcesilai pu-
nis error teo demersas, investigandi, et rerum quarumdam ig-
et igno-noratio cum utilitate potius, quam detimento, con-
rantiæ juncta esse videatur, *) immo sæpe ignorantes impru-
culpa- dentesque plus boni uno die faciant, quam scientes an-
mere- tea unquam: Terent. Hecyr. V. v. 39. sequ. merito inde-
colligimus, 40) non omnem vel IGNORANTIAM, vel ER-
ROREM, malum esse ac vituperabilem.

*) Exemplo esse potest certorum scelerum; de quibus ne far
quidem licet, ignorantia, si tunc ignororum nulla cupido
est. Quis enim eam non pluribus exoptet, quum animum
turpissimis cupiditatibus occludat, præstetque imperium?
Sic sane Scythes eo nomine laudat Justinus Hist. II. 2. quod
in iis tanto plus proficerit VITIORUM IGNORATIO, quam
in Gracis cognitio virtutis. Nec minus majores nostros mira-
tur Quintilianus Declam. IV. ubi de impurissimo agens fla-
gitio: NIL tale, inquit, NOVERE Germani, et sanctius
apud Oceanum vivitur.

Ex iste tendimus ius §. XLIX. on us, 129 subdibit et
in tu, auctor, si nol eb rrode muiibit elas 129
-in At quum nihil decernat voluntas, nisi ab intellectu ad appetendum aversandumque excitata, ac proinde
in-

intellectus quoque ad edendas actiones humanas liberas- Quæ ig-
que concurrat: (§. XXX. 6) consequens sane est, 41) norantia
ut non absint à reprehensione, qui in principiorum bo-ac quis
ni ac mali, justi injustique, quorum sibi cognitionem error
facile comparare potuissent, turpissima ignoratione culpabi-
versantur, vel circa illa errant, circa quæ errorem, si
intendissent nervos, facile potuissent evitare.

§. L.

Hinc variæ ignorantiae atque erroris divisiones.
Quatenus enim primo ignorantiam evitare in nostra po- Ignoran-
testate est, vel non est: eatenus vel VINCIBILIS, vel IN- tia, vel
VINCIBILIS adpellatur. *) Quatenus quis illius caussa vincibi-
lis, vel
est, vel non est: eatenus vel VOLUNTARIA est, vel IN- invinci-
VOLUNTARIA. Denique si quis aliquid egit, quod non
fuisset acturus, nisi ignorantia menti caliginem offusdi-
volunta-
set; ignorantia illa EFFICAX vocari solet: CONCOMITANS
ria, vel
vero, si quid factum est, quod factum fuisse, si vel ma- involun-
xime abfuisse ignorantia. Quamobrem prioris argumen- taria, vel
tum est poenitentia, posterioris facti illius, etiam ex igno- efficax,
rantia admissi, adprobatio. Quæ omnia ad errorem non vel con- minus, quam ignorantiam, pertinere, nemo non intelligit. c o m i-
tans.

*) Ignorantiam atqne errorem INVINCIBILEM esse ajunt
vel IN SE, at non in sua causa, vel IN SE ET SUA CAUS-
SA SIMUL. Sic enim ignorantia hominis templete in se qui-
dem invincibilis est, quamdua durat suavis illa insanitia, at
non in sua causa, quia homini licuisse non insanire. Contra
peccata furiosorum ex ignorantia in se et sua causa invincibili
proficiuntur, quum nec scient emota mente, quid agant,
nec per eos omnino stererit, quo minus furerent. Vera sunt
hæc omnia, nec usu suo in doctrina de imputatione desti-
tuuntur: at prior tamen vix dici potest INVINCIBILIS,
quum potuisset evitari, si mens non lœva fuisse. Rem opti-
me explicat Aristoteles Nicomacheor. III. 7. dum legem me-
morans Pittaci, quæ ebriis peccantibus duplum poenam ir-
rogari jusserset, statim subjicit: Tali multo diuina ratio existimat
in yas agxu in avlois nūgios yas uñ pñvññwñ. 780. 8. Aitioz
zus ayelat. In ebrios duplex pena constituta est: principium enim
in ipso est. Nam situm in iherat, ne ebrii fierent. Ebrietas au-
tem causa incipientia est. De ipsa Pittaci lege videndi Diog.
Laert. I. 76. et Plutarch. in Conviv. sept. sap. p. 105. 119.

§. LI.

Intellectus duxit ad voluntatem humanarum libera-
rumque principium, VOLUNTATEM, (§. XXX.) quæ est
Quid vo illa mentis nostræ facultas, qua adpetimus bonum, ma-
lumque aversamur. Ut adeo verissimum sit, intellectum
circa verum, et falsum; voluntatem circa bonum, et
malum occupari. Nam et veritatis non ob aliam caussam
cupida est voluntas, quam quatenus bona est, nec fal-
sum, quia falsum, sed quia simul malum est, aversa-
tur. *

*) Sic nemo sanus præscire cupit calamitates sibi imminentes,
quia si vel maxime vera esset hæc scientia, mentem tamen
illa ante tempus vehementer excruciat, et sic bona videri
non posset. Contra fabularum cupidissimi sunt pueri, quam-
vis eas fictas esse subolfaciant, quia eas vel ad componen-
dos mores, vel ad animum saltim oblectandum comparatas
esse, intelligunt, easque proinde bonas esse existimant.

§. LII.

Ex ea ergo definitione colligimus, 42) non posse
voluntatem quidquam adpetere, nisi quod ei tamquam
Eius ac bonum ab intellectu sistitur: nec 43) aversari, nisi
tus, et quod ei tamquam malum ab eodem repræsentatur. 44)
natura. Quo magis quodque nobis bonum malum videatur: eo
vehementius nos illud adpetere vel aversari, ac proin-
de 45) contingere posse, ut minoris boni adpetitio, vel
minoris mali aversatio, proposito majore malo bonove,
cohibeatur. 46) Aversationem non in sola adpetitionis
privatione consistere, sed conjunctam esse cum aliquo
positivo, *) quod NOLUNTATEM, vel RECLINATIONEM
vocat V. C. Henr. Koehler. Exerc. jur. nat. §. CLXVII.
sequ.

*) Quemadmodum Jcti accurate distinguunt non nolle et velle:
I. 3. D. de reg. jur. ita non minus discerni debent non velle,
vel non adpetere, et nolle, seu aversari. Multa sane non vult
sapiens, à quibus tamen non omnino abhorret. Non adpetit
Immortalitatem, quam natura; non imperium, quod nas-
cendi sors negavit; nec tamen res illas aversatur, sed mag-

nas

nas ac præclaras esse judicat. Non vult, quod non caput ejus
conditio, quamvis ab eo non abhorret, si caperet. Ita
quamquam regnum nec voluit, nec adfectavit intentus ope-
ri diurno hortulorumque sterilibus herbis repurgans Abdolo-
minus, illud tamen nec noluit, nec adspersatus est, quum
se regem salutari, regisque vestis insignibus exornari, ani-
maverteret. Curt. de gest. Alex. IV. 1.

§. LIII.

Nec minus ex ea definitione patet, 47) hominem,
quod ad voluntatem attinet, non modo SPONTE, sed et Ejusdem
LIBERE agere. Quum enim SPONTANEITAS sit facul- sponta-
tas neitas, et
libertas.

Ad §. 53.

Spontaneitas sit facultas se ipsum dirigendi ad certum,
et antea cognitum finem. Libertas vero facultas ex duobus
possibilibus alterutrū, prout e re videatur, eligendi.
Optimæ quidem frugis, præsertim cum omnes fere Pro-
testantes humanæ libertatis osores sint. Et quoniam de
humanorum actuum natura, et ordine jejune et exiliter
nimis tractant, adeundi sunt Theologi, et maxime Div.
Thomas qui intima naturæ penetralia ingreditur, et ar-
cana occultiora reseravit, ex cuius sententia Concinna
Diss. I. c. 6. libertas naturæ, inquit, vocatur etiam
spontaneitatis seu complacentiæ, quæ à violentia, et
coactione, seu vi extrinsecus illata, immunis est. Alia
est libertas indifferentiæ, quæ non modo à coactione
seu violentia, verum etiam à determinatione ad unum
immunitatem affert. Duplex hæc est, una contrarieta-
tis, seu specificationis, ut ajunt, quæ oppositos produ-
cere actus, nempe odium et amorem, bonum et malum
valet. Altera est contradictionis, seu exercitii, quæ a-
gere, vel non agere potest. Ad libertatis perfectionem
sola requiritur exercitii indifferentia, sublata indiffe-
rentia contrarietas ad malum, quæ imperfectio potius
libertatis est. Quod fusius versat etiam dicto cap. et
seqq. adversus Protestantes juris auctores, qui omne li-
berum arbitrium tollunt, et libertatem in externorum
impedimentorum absentia concedunt tantum, verum ne-
ces-

ras se ipsum dirigendi ad certum, et antea cognitum finem, LIBERTAS vero facultas, ex duobus possibilibus alterutrum, prout e re videatur, eligendi: utramque facultatem menti nostrae inesse, vel ab ipsa experientia docemur. Neque 48) obstat, hominem, quem virtus docemur. Esse enim hæc obstacula ita comparata, ut majore menti proposito bono malove removeri superarique possint, jam supra monuimus. *) (§. LII. 45.

*) Sic quantcumque in fure sit contrectandæ rei alienæ cupiditas, ei tamen ille non succumbet, si sibi tanti criminis effecta, veluti squalorem carceris, ergastulum, flagra, equuleum, ipsam denique furcam, poneret ob oculos. Nec mi-

cessitate admixtam, quia ab externis causis extrinsecus impellimur, cum quid agere decrevimus. Cum autem vero pro libertate intelligamus, facultatem agendi, et non agendi immunitatem ab omni necessitate, hominem vero esse libetatem præditum validissimis rationibus propugnatur: quia intima experientia, quemadmodum certi sumus existere, ita interiori convincimus multos facere, vel omittere ex propria nostra ratione, et beneplacito; nec aliunde quam ex nostra conscientia ad id demonstrandum validiora erui poterunt argumenta. Quapropter homo censendus est liber, si neque ab exteriore ullo principio cogatur, neque demum ab objectis ulla ei necessitas imponatur. Nam etsi voluntas ad generalem rationem boni, et ad summum etiam bonum, cuiusmodi est Beatitudo, naturaliter est intenta, adeoque erga tale bonum nulla ei conveniat libertas: non perinde se habet circa particularia bona, finita, et limitata, quia nullum particulare bonum hujusmodi est, in quod voluntas necessario feratur. Omnimoda vero libertas exitialis, et inutilis foret ipsi. Quare recte Heinccius ita definit facultas ex duobus possibilibus, alterum, prout e re videatur, eligendi, ut jam planum ex his fiat quid spontaneitas, quid hic libertas sit. v. F. Netti lib. 4, c. 8. Bergier Exam. Material. p. 1. c. 11.

minus, qui voluptatibus atque otio magnopere delectantur, ad honestiora studia ac diligentiam sese illico inflammari sentirent, si, adhibita in consilium ratione, paullo expenderent accuratius, quanta sit doctrinæ ac sapientiæ præstantia, quanta utilitas, quam incredibilis suavitas, et quam irreparabile contra damnum cum inertia atque ignorantia conjunctum sit. Rem omnem breviter exprimit Epictetus apud Arian. I. 17. Τις ὁργὴν τηνῆσαι δύναται; οὐ δύναται. Τίς δὲ φέρειν καὶ ἔπειτα; οὐ δύναται φέρειν. Ecquidnam ad petitionem vincere potest. Alia adpetitio. Ecquidnam inclinationem ac propensionem? Profecto alia inclinatio, ac propensio. Id quod eodem, quo nos usi sumus, furis exemplo illustrat Simplic. ad Epictet. Enchir. Cap. I. p. 22.

§. LIV.

Hinc 49) illi voluntatis humanæ libertati non officit constitutio corporis, quam TEMPERAMENTUM vocant philosophi. (Elem. phil. mor. §. LI. sequ.) Quamvis enim mens à corpore diversimode adficiatur, (ibid. §. XLV.) et ad certa vitia reddatur proclivior: ista tamen determinatio non magis in coactione consistit, quam homo cogitur ad prodeambulandum, dum eum sudum cœlumque serenius invitat. Quis enim negaverit, voluntatem omnia integra habere, illasque verni solis blanditias non impedire, quo minus è duabus caussis, quarum una deambulationem suadet, altera dissuadet, prægnantiori adsentietur?

§. LV.

Idem porro 50) dicendum videtur de AFFECTIBUS, id est, commotionibus voluntatis ex repræsentatione boni malique ortis. Quamvis enim mens, quod ad pri- An ad- mum motum attinet, passive se habeat, reliqua tamen factus et in ejus potestate sunt, puta, ut obstet principiis, ne mores motum istum adprobet, nec primam animi incitationem ad imperium pervenire patiatur. Quod 51) et de MORIBUS, id est propensionibus, diuturna consuetudine firmatis, repetendum videtur. Tametsi enim et hi paullatim veluti in naturam abeunt, quam si expellas furca, tamen usque recurret: Horat. Epist. I. 10. v. 24. non

tamen vel emendari non possunt, *) vel non vinci saltem, si quis libertate sua uti velit.

*) Mores sunt propensiones et affectus, diuturna consuetudine firmati. (*Elem. philos. moral. §. LXIX.*) Quod diuturna consuetudine adscivimus, id procul dubio desuetudine paulatim inumbrari atque aboleri potest, si ea in re tantum adibere diligentia velimus, quantam adhibuimus, dum illum primum contraximus. Quo pertinet elegans, quam jam Hertius ad Pufendorffium laudavit, sententia Aristophanis in *Vespis.*

Tὸ γὰς ἀποτῆναι χαλεπὸν
Φύσις, οὐ κατὰ τις ἀτεῖ.
Καὶ τοι πολλοὶ ταῦτ’ ἐπάθοι
Σύνουτες γνῶναις ἐργοῦ
Μετεβάλλοντο θεοὺς τρέποντες.
Οὐτος quo fueris diu,
Mutare ingenium, grave est.
Multos invenias tamen,
Qui mores moniti suos
Mutarunt melioribus.

§. LVI.

Denique 52) EXTERNA vis tantum abest, ut liber-
An vix tate sua privet voluntatem humanam, ut illa vel ma-
externa? xime argumento sit, eam esse liberam. Quamvis enim
fieri possit, ut aliquis vi prohibitus, quod vult, non
agit: nulla tamen vi impediri poterit, quo minus quod
vult, velit, vel compelli, ut quod non vult, velit.*)
Immo si intellectus bonum, quod actionem sequitur,
tamquam majus malo imminente, repräsentet: nulla
vis externa hominem ab eo, quod semel animo conce-
pit, absterrebit, eumque nec civium ardor prava juben-
tum, nec vultus instantis tyranni mente quatiet solida.
Vid. illust. Wolffius *Metaphys.* §. DXXII.

*) Id quoque observabit Epictetus apud *Arrian.* I. 17. Postquam enim adpetitionem non nisi alia adpetitione vinci posse docuit: statim subjicit "Αὐτοὶ φυσικοὶ προσάγου θεωρητοῖς, αναγνάσαμεν τὸ προσαγόμενον, ἀλλὰ διὰ σοι περιττὸν ἄντοι ποιοῦσαι τὴν ἀποθανάντα πάλιν ζεν τὸ σὺν διγυαστὲνάγκαστον, τοτὲς οὐ ποιαίστι τὸ προσαγόμενον. At, inquit quis, qui mihi mortis proponit metum, me

co-

(IV) cogit. Projecto non, quod imminet, in causa est, sed quia tibi sa-
tius videtur, aliquid eorum facere, quam mortem oppetere. Qua-
re tua te opinio coagit, id est, voluntas vicit voluntatem.

§. LVII.

Ex quo colligimus, 53) non rejiciendam esse dis-
tinctionem voluntatis ANTECEDENTIS, et CONSEQUENTIS,
quarum illa sine contemplatione προτάσσει, quæ sese Voluntas
tempore actionis exserere possunt, decernit: hæc ac-
tionem circumstantiis, quæ sese tunc exserunt, attem-
perare statuit. Quare 54) voluntas consequens ab an-
tecedente diversissima videtur, quem tamen utraque si-
bi invicem non refragetur. Ita verum est, et pacem vel
le Deum, et eundem bellum, certis positis circumstan-
tiis, non improbare.

§. LVIII.

Præterea inde intelligitur, 55) SPONTANEAES esse
actiones, quæ proficiscuntur ex mente, se ipsam ad
certum finem, antea cognitum, determinante: 56) Actiones
INVITAS, quæ à mente seipsam determinante non pro-
spontaneo(?) veniunt. (§. LIII.) Porro 57) spontanearum alias ULTRAEX, in-
TRONEAS esse, ad quas patrandas nulla hominem ne-
vitæ, ul-
cessitas extrinsecus impulit, alias 58) COACTAS, quas troneas,
quis, tali urgente necessitate, patravit: (§. LVI.) ni-
hil autem 59) caussæ esse, cur addamus MIXTAS, quip. mixta,
pe quæ quum itidem, necessitate extrinsecus urgente)
fiant, coactis quam commodissime accensentur.*)

*) MIXTAS actiones vocant, quas quidem patrare vult ho-
mo, sed ita, ut eas omittere mallet, nisi urget necessitas.
Tale quid animadvertis in iis, qui jactum faciunt immi-
nente naufragio, de quibus Lucret. de rer. nat. Lib. II. v.

277.

Jamme vides igitur, quamquam vis extima multos
Pellit, et invitox cogit procedere sepe,
Precipitesque rapit, tamen esse in pectoré nostro
Quiddam, quod contra pugnare obstatreque possit?
Enimvero idem in omni actione coacta contingit. Nulla e-
anim vis externa tanta esse potest, ut nos adigat ad volendum,
F ii quod

quod nolumus, vel quod volumus, aversandum: (§. LVI.) adeoque omnis actio coacta, mixta; omnisque mixta, coacta est. Quis vero probaret divisionem, cuius membra adeo non disjuncta sunt, ut potius unum de altero prædicetur? (Elem. log. §. XLVII. 2.)

§. LIX.

Hinc 60) verum quidem est, nullam actionem *invitam* esse voluntariam: (§. LVIII. 56.) at 61) negari invitae in nequit, voluntarias esse actiones *coactas*, quia, quamvis non agere mallemus, nisi nobis repræsentaretur maritæ; coac-lum atrocious, voluntas tamen hanc actionem vere dete-volun-tær-iæ philosophati sint veteres jureconsulti, dum, COACTUM sunt. etiam VELLE, statuerunt. l. 21. §. 5. D. quod met. causs.

C A P U T. III.

De norma actionum Humanarum, veroque Juri
Naturalis Principio.

§. LX.

NON ita comparatam esse naturam hominis, ut actionum liberarum norma ac regula carere possit, Qualem esse o-jam supra à nobis demonstratum est. (§. III. sequ.) porteat Ibidem vero ostendimus, illam normam esse desitaram, actio-neque functuram officio suo, nisi et recta, certa ac consummata, et cum obligatione, eaque non interna, sed externa, conjuncta sit. In talem vero normam, in quam hærum nor-ma, virtutes omnes manifesto cadant, jam paullo accurram? tias erit à nobis inquirendum. *)

*) Nolim vero confundas NORMAM actionum humanarum, et PRINCIPIUM JURIS NATURALIS. Illa enim est, principium, quod essendi vocant philosophi, quodque nobis principium obligationis est. Per hoc intelligimus cognoscendi principium, id est, propositionem quamdam, ex qua, ad quid obligati simus, illico adpareat. Sunt hæc et in rebus publicis diversa. Nam principium obligationis, quæ civibus reipublicæ omnibus incumbit, est voluntas summa in qualibet republi-

ca potestatis, eaque simul *norma* est, ad quam omnes, et singuli actiones suas componere tenentur. At si quæras, unde cognosci atque intelligi possit illa summæ potestatis voluntas? ad leges te omes remittent, eaque adeo unum et ad quantum erunt cognoscendi principium.

§. LXI.

Normam illam vel *in nobis* ipsis, vel *extra nos*, existeret oportet. In nobis si reperiretur, illa non alia esse Ea non posset, quam vel intellectus ac conscientia, vel ipsa *in nobis*, voluntas nostra. At neutra mentis facultas semper recta, sed extra neutra certa, neutra constans atque immutabilis est. nos quæ Ergo nec alterutra, nec utraque, normæ actionum humanæ manarum officio recte fungetur. Ex quo sane consequitur, i) ut norma illa actionum nostrorum non in nobis, sed extra nos, omnino quærenda sit.

§. LXII.

Extra nos cum aliæ res creatæ existunt, tum ipse rerum omnium auctor DEUS. Quum vero quæramus actionum humanarum normam cum obligatione externa conjunctam, (§. IX.) et per rectam rationem universo generi humano promulgatam: (§. XI.) obligatio vero externa in entis cuiusdam, cuius imperium agnoscimus, voluntate consistat, (§. IX. 10.) denique nullum sit ens, cuius imperium magis agnoscere teneamur, quam DEUS optimus maximus, (§. X.) isque solus etiam per rectam rationem, cuius ipse auctor est, aliquid promulgare possit: consequens est, 2) ut sola voluntas DEI sit norma actionum humanarum, omnisque naturalis obligationis, quin et omnis justitiae, principium. *)

conclusio

*) Incidimus itaque in sententiam viri illustrissimi, jam supra à nobis laudati, SAMUELIS à COCCEIS, qui in laudatis dissertationibus (§. X. *) hoc principium non solum solidissimis rationibus demonstravit, sed et ab adversariis stricturis eruditæ vindicavit, in primis Disserr. VI. quest. II. §. VI. sequ. ubi §. XXXIV. p. 31. sequ. etiam veterum, item sentientium, testimonia quam plurima accumulat, quo-